

STADSHOLMEN

SÖDERMALM 11:23

VILLA BERGSHYDDAN

Klockstapelbacken 4

SÖDERMALM

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

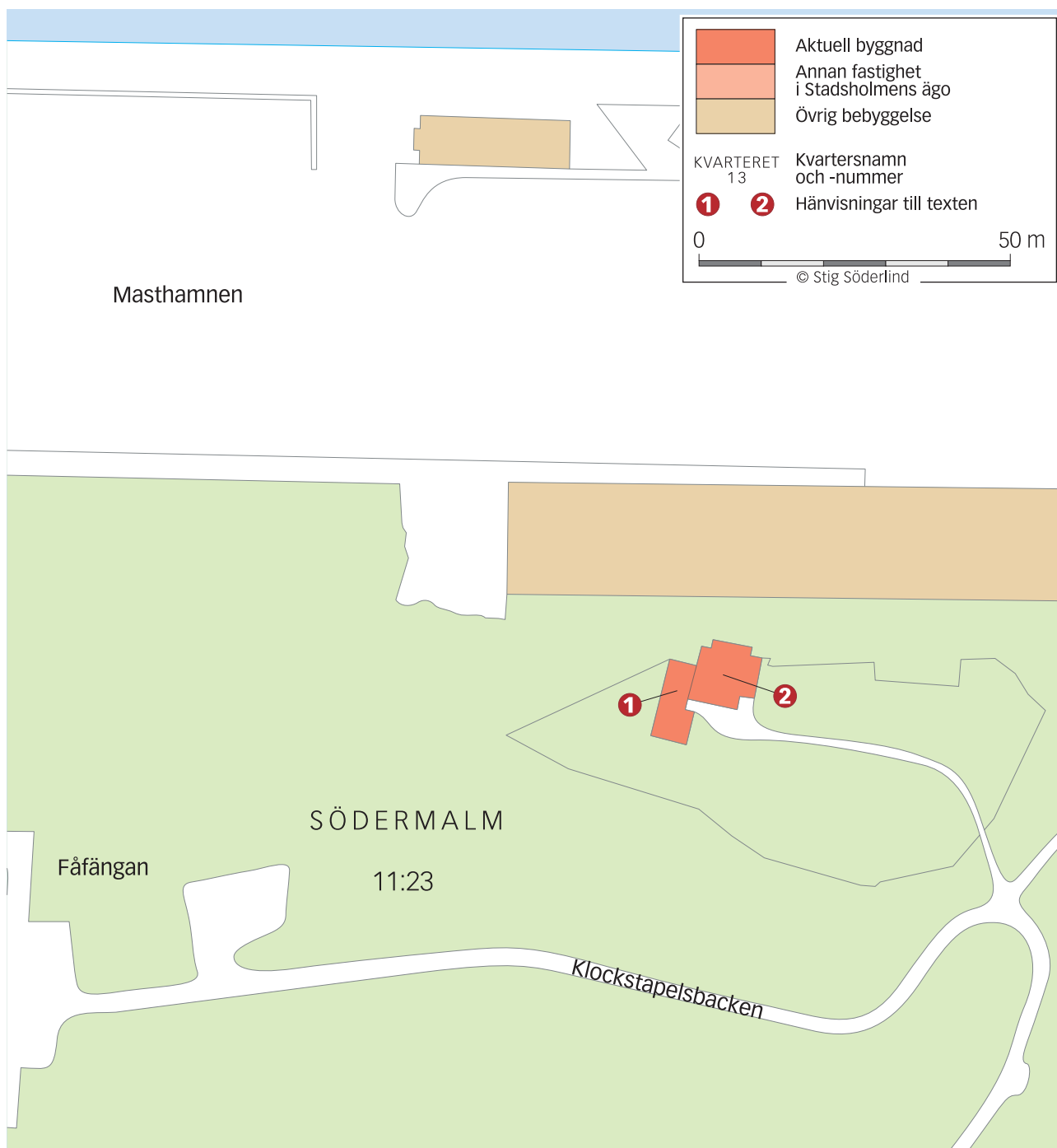
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

1 DET VÄSTRA HUSET

2 DET ÖSTRA HUSET

VILLA BERGSHYDDAN HAR ANVÄNTS SOM SOMMARNÖJE FRÅN 1770-TALET. MANNEN PÅ BILDEN FRÅN 1902 ÄR INGENJÖR HARALD FUNCH. KVINNANS NAMN ÄR INTE ANGIVET PÅ FOTOGRAFIET, MÖJLIGEN ÄR DET HANS FRU ELSBRITH. FOTO: SSM:S ARKIV, F 82710.

Villa Bergshyddan är ett typiskt exempel på de sommarnöjen som borgerskapet inredde i stadens utkant under 1700-talet och 1800-talet. Den västra husdelen har välbevarad fast inredning från 1700-talet och 1800-talet så som paneler, foder, dörrblad, kakelugnar och mönstermålade väggpartier.

Den östra husdelen och sammanbyggnadsdelen mellan de två husen har inredning från 1800-talet i form av paneler, foder och dörrblad. Trädgården är rik på växter, till exempel fruktträd och syrener.

Södermalm 11:23 eller Villa Bergshyddan är blåvärderad enligt Stockholms Stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Detta innebär att fastigheten har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

När Gustav Vasa flyttade hospitalet från Riddarholmen

till Danviken, öster om berget där Fåfången och Villa Bergshyddan idag ligger, var detta en plats långt från staden, intill den smala å som skiljde Hammarby sjö från Saltsjön. På bergets östra sida uppfördes en kvarn och en klockstapel som hörde till Danvikens kyrka. Klockstapeln har gett namn åt Klockstapelbacken som leder uppför bergets östra sida. Sedan 1600-talets mitt fanns det också en stjärnformad försvarsanläggning på berget; Danviksskansen. År 1774 köpte grosshandlaren Fredric Lundin en stor bergstomt av hospitalet. Lundin

EN GRUSAD GÅNG LEDER GENOM TRÄDGÅRDEN TILL DE TVÅ SAMMANBYGGDA HUSEN. TILL HÖGER I BILD SES EN FINLANDSBÅT VID FÄRJE-TERMINALEN NEDANFÖR BERGET. FOTO: J. MALMBERG.

kompletterade med några mindre tomter och uppförde sedan bland annat ett lusthus och en trädgård, vilket gav platsen namnet Lundins fåfänga (i betydelsen lusthus eller trädgård). Vid stranden intill bergets fot anlade han en träindustri. Ännu 1828 kallades trädgården på berget för Lundins fåfänga, trots att han inte längre ägde tomten. Under 1800-talets mitt kom skotten James Paton, en av Stockholms största skeppsredare, att äga trävaruhandeln vid vattnet och trädgårdstomten på berget, som därmed bytte namn till Patons fåfänga. Vid 1800-talets mitt hade åtskilliga industrier anlagts i området kring berget. Där fanns kvarnar, ett ångdrivet sågverk, varv och verkstäder samt i söder Liljeholmens stearinljusfabrik som flyttat dit från Liljeholmen. På den södra sidan av berget fanns flera små sommarnöjen. Från och med sekelskiftet 1900 har berget blivit allt mer isolerat. Anknytningen till vattnet bröts då staden exproprie-

rades stranden vid Saltsjön för att bygga ut den nya hamnen. Saltsjöbanan drogs fram på bekostnad av de små husen på den södra sluttningen. Danvikskanalen sprängdes fram i öster och den trafikerade Värmdöledan anlades intill järnvägen.

HISTORIK

Den bergstomt som grosshandlaren Fredric Lundin köpte av Danvikens hospital 1774 beskrevs då som en oländig plats bestående av berg med några få jämna platser emellan. Bergstomten kompletterades med en strandtomt och vattenområdet utanför denna samt ytterligare ett par tomter i nordväst. Lundins ambition var att starta en trävaruhandel och en rederiverksamhet. På berget anlade han bland annat en trädgård och ett lusthus. Resterna av försvarsanläggningen Danviksskansen fanns då fortfarande kvar och möjligen återanvändes en del

DEN LÅNGA TRÄDGÅRDEN INNEHÅLLER BLAND ANNAT FRUKTTRÄD OCH ROSOR. MOT VATTNET AVGRÄNSAS TRÄDGÅRDEN AV EN HÄCK.
FOTO: J. MALMBERG.

sten till terrassmurar i den nya anläggningen.

Redan 1779 hade fastigheten övergått till en annan ägare. Förutom strandbebyggelsen vid vattnet i nordväst och lusthuset på bergstoppen fanns redan då den byggnad som idag utgör det västra huset inom Villa bergshyddan (nr 1 på kartan). Det beskrevs som en panelad byggnad bestående av en förstuga, ett kök och ett rum utan uppvärmning. Någon gång före 1842 hade huset påbyggts med en vindsvåning innehållande två rum med kakelugnar och en förstuga. En trappbyggnad uppfördes som förbindelse mellan våningarna. I bottenvåningen hade en kakelugn murats upp i det tidigare kalla rummet.

År 1863 ansökte den dåvarande ägaren, James Paton, om att få flytta ett hus av resvirke och bräder (nr 2 på kartan) närmare det förut beskrivna huset. De båda husen förenades med en envåningsdel. Enligt ansökan hade de båda huset tidigare varit

avsedda som sommarnöjen och skulle efter flytten fortsätta att fungera så. Någon gång under de följande årtiondena byggdes det östra huset till med en veranda till mot sjön liksom en förstuga mot söder. Det västra huset tillbyggdes med en förstuga samt en köksutbyggnad. Under tidigt 1900-tal bodde konstnärsparet Henrik och Inga Krogh här. Fastigheten var i privat ägo fram till 1937 då den köptes av Stockholms stad. El installerades 1940 och en sommarvattenledning 1959. Stadsholmen övertog fastigheten 2007.

Upprustning och renovering

Under 1980-talet genomfördes en renovering. Snickerierna målades med linoljefärg. På det östra huset (nr 2) revs två sentida takkupor mot gården. På det västra huset avlägsnades en taktäckning av papp som dolde det äldre brädtaket. På tillbyggnaden

I DET ÖSTRA HUSET ÄR DEN URSPRUNGLIGA YTTERDÖRREN BEVARAD INNANFÖR DEN SENARE TILLBYGGDA FÖRSTUGAN. FOTO: J. MALMBERG.

på husets norra sida ersattes papptäckningen av plåt. I två rum påträffades äldre schablonmåleri på väggarna vilket delvis konserverades, delvis rekonstruerades. En vedbod i vinkeln mellan husen revs.

År 2009 skedde en fasadrenovering. Bräddtakets på det västra huset byttes och putsen lagades och avfärgades. Det östra husets fasader målades om.

BYGGNADSBESKRIVNING

Tomten och trädgården

Villa Bergshyddan ligger på berget Fåfångans nordöstra sluttning. Tomten är inhägnad med Gunnebostängsel som i öster har en entrégrind av stål mot Klockstapelbacken. Intill grinden finns en liten damm omgärdad av pilar och alar. En grusad väg går genom den avlånga trädgården fram till husen på tomtens västra sida. På tomten finns också syrener och fruktträd samt hamlade askar. I rabat-

terna växer bland annat rosor. Mot vattnet avgränsas trädgården av en häck.

Det västra huset (nr 1 på kartan)

Exteriör

Den äldsta delen av det då en våning höga västra huset uppfördes på 1770-talet. Byggnaden är av korsvirke med tegel i utfyllnadsfacken bakom putsade fasader avfärgade i gult. Bottenvåningens fönsteröppning mot gården är ursprungligt. Fönstret ligger i fasadliv och har mittpost och två bågar indelade med spröjs. Fönsterluckorna har snedställda, profilerade täckbrädor på insidan och bandgångjärn av 1700-talstyp på utsidan.

Mot gården finns en tillbyggd förstuga, en våning hög med rödfärgad, stående locklistpanel och plåttäckt pulpettak. Entrédörren är en pardörr med snedställda, profilerade täckbrädor. Även köket har

DET ÖSTRA HUSET HAR EN VERANDA MOT VATTNET MED FIGURSÅGAT RÄCKE OCH TAK SOM BÄRS AV KOLONNER. FOTO: J. MALMBERG.

en tillbyggnad från samma tid med fasad av grön-målade, liggande panelbrädor.

Den påbyggda övervåningen har till skillnad från bottenvåningen fönster som är indragna från fasadliv och saknar omfattningar. Taket av brädor är brutet med valmade ändar, två takkupor och en putsad skorsten. Trapphuset från samma tid som påbyggna-den har fasad av stående, rödmålad locklistpanel och sadeltak täckt av falsad plåt.

Interiör

Förstugan i bottenvåningen har väggar och tak av pärlspont. Mot hallen inom den äldsta husdelen finns en dörr med plattgångjärn från 1700-talet. Hallen innanför tillhör den äldsta byggnadsfasen. Den har väggar av stående brädpanel som avlutas uppåt av en bred, taklist med profilerad nedre del av samma typ som golvlisten. Samma typ av golv och

taklist finns i den ursprungliga köksdelen. Mot det stora rummet finns ett dörrblad med sex fyllningar och plattgångjärn från 1700-talet samt barockfoder, sannolikt äldre än byggnaden. Det stora rummet i bottenvåningen bevarar mycket av äldre inredning. Rummet har bröstpanel av stående brädor, paneltak och profilerad taklist. Väggarna är av stående panel med målat schablonmönster. Ett parti bevarar originalmålningen bakom glas, på övriga väggar har mönstret kopierats vid renoveringen på 1980-talet. I rummet står också en flat empirekakelugn. I kökets äldre del (en del av köket är senare tillbyggd) finns en murad spis.

Den övre våningen nås via en trätrappa i anslutning till förstugan. Tak och väggar i den övre våningens förstuga är av pärlspont. De två vindsrummen har trägolv, mittelbandslistor och var sin kakelugn. Den ena är rund och av sengustaviansk typ, den

DET ÖSTRA HUSETS STORA RUM MED INREDNING FRÅN 1800-TALET S BÖRJAN ELLER MITT. FOTO: J. MALMBERG.

andra en kolonnkakelugn, sammanplockad av delar från olika kakelugnar. Det norra rummet har väggar och tak av träpanel samt en snedställd taklist av trä. Väggarna bevarar äldre, målat schablonmönster på ett väggparti bakom glas. På övriga väggpartier i rummet har mönstret rekonstruerats vid renoveringen på 1980-talet. Det södra rummet har putsat tak och putsade väggar. Rummen har halvfranska enkeldörrar och foder från 1800-talets förra hälft då våningen tillkom.

Det östra huset (nr 2 på kartan) och sammanbyggnadsdelen

Exteriör

Byggnaden har fasad av grönmålad, stående locklist-panel och tegelklätt sadeltak. Mot söder finns en förstuga som uppfördes omkring 1900 med likadan

färgsättning och panel. Taket är ett sadeltak täckt av falsad plåt. Entrédörrarna till förstugan är helfranska pardörrar med övre glasad fyllning och slätt dörrfoder. Förstugans fönster har släta omfattningar och är indelade med spröjs till 12 rutor var. På den norra sidan av huset finns en delvis glasad veranda av trä mot vattnet med plåttäckt pulpettak som bärs av kolonner. Verandans räcke har figursågade brädor. Byggnadens fönster mot verandan har mittpost och två bågar indelade med spröjs till tre rutor var. De har fönsterluckor med utsida av stående brädor med bandgångjärn. Verandadörren är en pardörr med bandgångjärn, liggande, profilerad panel i den övre delen och stående panel i den nedre delen.

Sammanbyggnadsdelen mellan de två husen har tegelklätt sadeltak och grönmålad, stående locklist-panel. Mot norr finns ett fönster.

DET VÄSTRA HUSETS STORA RUM MED KAKELUGN FRÅN 1800-TALET S FÖRRA HÄLFT, BRÖSTPANEL OCH SCHABLONMÅLERI PÅ VÄGGARNA. BAKOM GLASET ÄR DEN URSPRUNGLIGA MÅLNINGEN BEVARAD, PÅ ÖVRIGA YTOR ÄR DEN REKONSTRUERAD. FOTO: J. MALMBERG.

Interiör

Förstugan har tak och väggar av pärlspontpanel. In mot det stora rummet finns den gamla ytterdörren kvar; en pardörr med profilerade, liggande täckbrädor samt dörrfoder från tidigt 1800-tal. Rummen har mittelbandslist alternativt bröstpanel av stående brädor, plankgolv och profilerade eller snedställda taklister. Dörrarna är halvfranska med foder från 1800-talets början eller mitt. Till vinden leder en trätappa upp. Vinden var en period inredd med två kammare. En mellanvägg med en dörröppning med ett slätt dörrfoder och dörr av pärlspont finns kvar från denna tid. Mot öster finns en stor vindslucka.

Rummet i sammanbyggnadsdelen har bröstpanel av stående plankor, brädgolv och paneltak.

DETALJ AV LUCKORNA TILL FÖNSTERÖPPNINGEN MOT GÅRDEN PÅ DET ÖSTRA HUSET. FÖNSTRET HAR FUNNITS DÄR SEDAN UPPFÖRANDET PÅ 1700-TALET. FOTO: J. MALMBERG.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.